

Citation style

Wienerová, Sára: review of: Hana Kubátová / Jan Láníček, *The Jew in Czech and Slovak Imagination, 1938–89. Antisemitism, the Holocaust, and Zionism*, Leiden/Boston: Brill, 2018, in: *Český časopis historický*, 2019, 3, p. 827-829, DOI: 10.15463/rec.1386253262

First published: *Český časopis historický*, 2019, 3

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

války, kdy vzniká „Tatra národní podnik“ se sídlem v Kopřivnici, příběh podniku Kleinů úmrtím jednoho z posledních aktivních členů rodiny.

Předposlední část pojednává o firmách v českých zemích během období, které bylo výzvou ve všech směrech: první polovina 20. století jako období, ovlivněné událostmi z oblasti techniky, vědy a kultury, „zlatých dvacátých let“, hospodářské krize a dvou světových válek. Oddíl „Podnikatelé a veřejné aktivity“ je poslední částí prezentující příklady rodinných firem, mimo jiné i podnikatelské snahy ze zmiňovaného slovenského prostředí.

Na konci publikace čtenář nalezne shrnutí v podobě odpovědí na sedm otázek, jako např. jakým způsobem vznikaly rodinné podniky, jaké byly typy vlastnictví podniků nebo jaké typy řízení se vyskytovaly. Tato část je psána v českém a anglickém jazyce. Následuje abstrakt v anglickém jazyce.

Příběhy podniků by – i když to nebylo přímo cílem studie – (dle mého názoru jako badatelky o firemní komunikaci a reklamě v historickém kontextu) obohatila část věnovaná aktivitám v této rovině. Je to součást podnikatelské strategie spoluutvářející identitu firmy a značky. Prostor je firemní komunikaci věnován v příspěvku k oleji Mogul, kdy je mimo jiné vidět snímek s dámkou v masce „benzinová pumpa BZ“ jako chodící reklamy. Stejný motiv je použit na obálce knihy. Takové ztvárnění reklamy bylo vtipné a v té době používáno i v jiných odvětvích. Na konci dvacátých let 20. století tak ukázal např. německý výrobce automobilů značky DKW „živý plakát“ na jedné z automobilových výstav v Berlíně. Středem pozornosti byl muž s batohem na zádech, který roznášel letáky a vypadal jako figurka na jednom z reklamních plakátů.

Kolektivní monografie na trhu osloví především odbornou veřejnost na mezinárodním poli. Může být však zajímavá i pro laiky, kteří se zajímají o firemní principy, řízení, strategie a sociální systémy v historickém kontextu nebo jednoduše o příběhy rodin a jejich podniků jako takových. Publikace svým tématem umožňuje pohled na vývoj a tudíž porovnání podnikatelských aktivit během celého jednoho století. Tento cenný poznatek by mohl být, pokud se tak ještě nestalo, zpracován např. ve formě veřejné výstavy, která svému publiku zprostředkovává jak oborový, tak emoční a vzpomínkový akcent v kulturně-historickém horizontu.

Knihou je čtivým příspěvkem pro interdisciplinární výzkum, který shrnuje příslušnou konceptualizaci a terminologii, dokumentuje a poskytuje obsáhlý seznam literárních a archivních zdrojů. Především ale přispívá tím, že se zabývá na české a slovenské straně doposud málo zpracovanou problematikou (tj. dějinami podnikatelů). Současní a budoucí historikové by to mohli chápat jako stimul pro aplikovaný interdisciplinární výzkum.

Marta Potužníková

Hana KUBÁTOVÁ – Jan LÁNÍČEK
*The Jew in Czech and Slovak
imagination, 1938–89.
Antisemitism, the Holocaust,
and Zionism*

(= Brill's Series in Jewish Studies, vol. 60)
Leiden, Brill 2018, 278 s.,
ISBN 978-90-04-36243-7.

Monografie se věnuje problematice představy Židů v rámci české a slovenské společnosti v letech 1938 až 1989. Kniha s podtitulem *Antisemitismus, holocaust a sionismus*, součást série Brill, zaměřující se na židovská

studia, si klade za cíl zveřejnění nových poznatků a prohlubování chápání židovských komunit a Judaismu prostřednictvím jejich kontaktů se společností, v níž Židé žili. Díky dlouhodobému výzkumnému projektu se tak čtenářům dostává do rukou monografie věnující se z mezinárodní perspektivy specifickému postavení židovské komunity žijící v Čechách a na Slovensku.

V úvodu a širším zakotvení tématu v problematice válečných událostí s akcentem na židovskou zkušenost, ale i v problematice poválečných návratů, historie okupace, role obětí a zločinců si autoři kladou otázku, kdo vlastně byli Židé v představách české a slovenské společnosti. Zajímá je, jak se protizidovské postoje vyvíjely s ohledem na měnící se politickou situaci. Pozornost je tu věnována obecně rozšířeným protizidovským stereotypům, je zkoumána jejich povaha i dopad těchto konstrukcí na postoj většinové společnosti. Autoři nenechávají bez povšimnutí ani přístup současné historiografie, dělící dějiny Čechů, Slováků a Židů na tři různé a zdánlivě téměř nesouvisející tematické okruhy. Kniha je chronologicky rozdělena na dvě hlavní části: první se věnuje období 1938–48, druhá létům 1948–89. Obě části jsou pak spojeny obdobím vyhrčeného antisemitismu v padesátých letech, kterému je věnována neobvyklá pozornost z pohledu současné historiografie.

První dvě kapitoly se věnují rozboru protizidovských postojů během druhé světové války a jejich následným dopadům. Jsou analyzovány protizidovské postoje, objevující se v oficiálním tisku, filmu a rozhlasu. Nabídnu je ale také srovnání s opačným názorovým postojem na vlnách československého vysílání BBC. Analýza se opírá o české i zahraniční publikace. Všimá si, že antisemitismus byl součástí obou společností ještě před

válkou. Věnuje se i konkrétněji vůdčím postavám předválečných antisemitských ataků, stejně jako mediálním platformám, kde antisemité publikovali své názory. Autoři ovšem konstatují, že je obtížné zjistit, jaký dopad skutečně měla antisemitská propaganda na společnost.

Analýza účinnosti válečné propagandy se mimo jiné opírá o výzkumy, založené na rozboru pravidelně vydávaných zpráv pražské kanceláře Sicherheitsdienst SS, pro slovenské prostředí pak na podobném zpravodajství pro Ústředňu štátnej bezpečnosti. Opomenuty nejsou ani výzkumy veřejného mínění, určené československému exilovému vedení, či výzkumy z období krátce po konci války. Autoři nenechali bez povšimnutí rozdíly mezi situací v českých zemích a na Slovensku a jejich odlišné válečné zkušenosti. Ty jsou velmi dobře ilustrovány například na problematice arizace. Vedly pak také k odlišným přístupům k židovské komunitě.

Třetí kapitola se zaměřuje na narativy, spojené s židovskou komunitou, které vstaly z válečného a poválečného vývoje. Válka je tu vnímána jako katalyzátor proměny postojů většinové společnosti k židovské komunitě a změnám jejího vnímání. Autoři se zabývají konstrukcí druhé světové války jako boje mírumilovných národů proti okupantům z řad Němců a Maďarů. Zde nezbývalo místo ani pro lokální kolaboraci, ani pro utrpení Židů. Holocaust se tak v českých zemích i na Slovensku stal ryze židovskou tematikou. Pozornost je dále věnována narativu, spojenému s odbojem, a především s povstáním proti okupantům na konci války. To je především na Slovensku glorifikováno a vytvořilo národní „hrdinu“. Role Židů během těchto událostí a podobně i v armádách, přicházejících osvobodit Československo, je oproti tomu

ignorována. Autorské duo také věnuje část kapitoly historikům, kteří tento fakt reflektují a snaží se navracet Židy zpět do historie. Čtvrtá kapitola analyzuje obraz Žida především jako sionisty, tedy tak, jak byl prezentován komunistickým režimem. Vývoj problematiky sionismu je tu zkoumán obsírně, autoři neopomíjí vztahy Československa a Sovětského svazu se státem Izrael. Podrobně se pak věnují nejvypjatějšímu období kolem procesu se Slánským, ale všímají si i normalizace a přežívání antisionistických stereotypů až do revoluce 1989. Autorské duo si všímá vlivu Moskvy, neopomíjí sledovací akce StB, ale ani pro-židovský akcent Pražského jara. Jejich zájem sahá až po normalizační antisemitské tendence na stránkách časopisu *Tribuna*. Na závěr kapitoly autoři ovšem konstatují, že není jasné, jaký skutečný dopad měla tato nepřetržitá komunistická kampaň na společnost obou národů. Vzepětí celospolečenského antisemitismu lze totiž doložit pouze jednorázově v souvislosti s procesem s Rudolfem Slánským.

Monografie *The Jew in Czech and Slovak imagination* je cenným příspěvkem k mezinárodním židovským studiím. Nabízí komplexní obraz Židů tak, jak byl většinové společnosti prezentován politickou propagandou na stránkách novin, časopisů, v rozhlasu, ve filmu, ale i v historiografii. Skutečné představy o Židech, které tato propaganda zakotvila ve společnosti, nejsou ovšem, jakkoliv tomu název nabádá, hlavním meritem publikace. Kniha sumarizuje řadu různých propagandistických vlivů na společnost, v níž vytvářely obraz Židů. Problematika vnímání Židů a s tím související antisemitismus měl ovšem v každém období komplexní pozadí, jehož rozbor již analyzovala Hany Kubátové a Jana Láníčka nepřináší. Díky pohledu, zkoumajícímu dlouhé

časové období a proměňující se politickou realitu přináší ovšem kniha neobvyklý pohled na celkový vývoj problematiky.

V knize čtenář najde obsáhlý soupis pramenů a bibliografii. Jsou tu seznámeny zkoumané archivní dokumenty nejen z československých archivů, ale i z Izraele a USA. Bibliografie obsahuje rozsáhlý seznam tiskovin, ze kterých je v publikaci hojně citováno, a soupis sekundární literatury, z níž autorský tým čerpal. Autoři nepropadli „tunelovému“ vidění problematiky, zatížené českou historickou zkušeností a s tím souvisejícím bádáním, byli schopni své téma reflektovat objektivně. Kniha týmu Hany Kubátové a Jana Láníčka tak seznamuje s jedním z velmi významných a bolestivých témat moderní historie, které je – ve svých společenských a aktuálních dopadech – dodnes opomíjeno.

Sára Wienerová

Alexandr DANIEL –

Zbigniew GLUZA (edd.)

Slovník disidentů. Přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989

Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2019, 906 s.,

ISBN 978-80-88292-11-1.

V rámci 30. jubilea zhroutil komunistických režimů ve střední a východní Evropě vydal Ústav pro studium totalitních režimů první část dvoudílné publikace *Slovník disidentů: Přední osobnosti opozičních hnutí v komunistických zemích v letech 1956–1989*. První díl je věnován disidentům evropských států, které se nacházely během studené války ve sféře vlivu Sovětského svazu. Konkrétně se jednalo o Albánii,